

## **ЯВИЩЕ ДИСКУРСУ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

*В статті розглядається особливості мовленнєвої діяльності – дискурсу в умовах інтенсивного розвитку ІТ, який авторами вбачається як складна система організації процесу опрацювання та передавання інформації між співрозмовниками, через різноманітні комунікаційні канали і через використання певних технічних засобів, не залежно від місцезнаходження кожного з співрозмовників. Огляд стилю спілкування в сучасному інформаційному просторі, зокрема Інтернет-дискурсу, показав, що він демонструє інтеграцію всіх мовленнєвих стилів, спричинену ІТ-рівнем розвитку суспільства. Інтернет-дискурс, як явище, фігурує в рамках комунікації у віртуальному середовищі.*

**Актуальність** теми пов'язана з необхідністю системного та комплексного опису явища дискурсу в сучасному інформаційному середовищі у зв'язку з появою потреби дослідження його розвитку в умовах активного розвитку інформаційних технологій.

Віддзеркаленням ідеології, етичних і культурних цінностей громадян та їх світосприйняття є мова – вона є засобом міжособистісної, соціальної та міжнаціональної комунікації. Ці види комунікації знаходять свій відбиток в формуванні лексики та лінгвістичних особливостей мови.

Інформатизація суспільства, стрімкий технологічний прогрес призвели до появи та розвитку нових способів спілкування та комунікації. Одним із виразних атрибутів сучасності є динамічний розвиток засобів спілкування, що демонструє народження нових форм інформаційного обміну в віртуальному середовищі – просторі, який сконструйований на основі цифрових технологій. В віртуальному середовищі співрозмовці продукують деякі зразки, норми та правила мовленнєвої взаємодії, модифікуючи при цьому процес комунікації в його класичному, традиційному враженні.

Інформатизація суспільства ґрунтується на інформаційних технологіях (ІТ), впровадження яких потребує відповідного інтелектуального забезпечення – ІТ

стають стратегічним чинником прогресу. Виокремлюється формування нових форматів мовленнєвої діяльності через створення нових засобів ІТ, адже в постійно поновлюваному суспільстві зростає вага інформації як стратегічного засобу передових громадських трансформацій, а інформація стає потужним всевладним ресурсом.

*Метою статті* є дослідження особливостей мовленнєвої діяльності – дискурсу в умовах інтенсивного розвитку ІТ, який може вбачатися як складна система організації процесу опрацювання та передавання інформації між співрозмовниками, через різноманітні комунікаційні канали і через використання певних технічних засобів, не залежно від місцезнаходження кожного з співрозмовників.

Аналітичний огляд наукових праць показує, що проблемою дослідження дискурсу, його формування та використання переймалися та переймаються науковці різних країн, зокрема: Т. Ананко, Ф. Бацевич, І. Бехта, В. Бурбело, Я. Гнездилова, К. Кусько, І. Шевченко, Н. Кравченко, Н. Литвиненко, Г. Почепцов, Т. Радзієвська, К. Серажим, Ю. Хабермас, G. Brown, Dijk van T. A., J. Dubois, N. Fairclough, Halliday M. A. K., J. Ostman, M. Stubbs. Проблеми інформатизації, особливості формування комунікаційного віртуального середовища глибоко розкриваються в наукових працях Н. Бахмат, В. Бикова, Р. Гуревича, А. Гуржія, Ю. Жука, Л. Карташової, А. Коломієць, В. Кухаренка, В. Лапінського, Л. Макаренко, В. Олійника, С. Семерікова, О. Співаковського, О. Спіріна, П. Стефаненка, І. Теплицького та інших сучасних дослідників. Водночас, незважаючи на досить високий рівень вирішення задач, які породжуються інформаційним суспільством, враховуючи неперервний розвиток ІТ, завжди актуальним є розв'язання питань, які є наслідком цього процесу.

У цілому проблемі дослідження явища «дискурс» в інформаційному просторі присвячено чимало робіт, зокрема у них підкреслюється, що: ІТ-інновації в суспільстві мають не тільки позитивні, але й негативні чи навіть суперечливі ефекти в мовленнєвій діяльності. В роботах інших науковців – професіоналів в галузі ІТ, також прогнозуються тенденції розвитку інформаційного суспільства, з'ясовуються шляхи їх застосування,

виокремлюються вирішальні шляхи для ефективного використання ІТ громадянами, розкриваються особливості ІТ як засобу комунікації.

Детальне вивчення явища «дискурсу» вказує на різні тлумачення різними авторами. Зокрема, знаходимо наступне розуміння дискурсу [1; 2; 3; 4; 9; 11]:

- організована мовленнєва діяльність, пов'язана з нелінгвістичною галуззю (соціологічний, ідеологічний, культурний контекст) або з чимось несвідомим, передбачуваним;
- будь-який текст, в якому є ознаки одного й того ж мотиву;
- будь-яке висловлювання, що перевищує за обсягом фразу та розглядається з позиції утворення послідовності фраз між собою;
- мовлення промовця;
- когерентний текст;
- зв'язне мовлення;
- будь-який кінцевий інтервал мовлення, що є певною єдністю з погляду змісту та передається з вторинними комунікативними цілями і має відповідну до цих цілей внутрішню будову, причому є пов'язаним з іншими культурними чинниками, аніж ті, що відносяться власне до мови;
- будь-яке висловлювання, яке зумовлює наявність комунікаторів: адресата та адресанта, а також наміри адресанта відповідно діяти на свого співрозмовника;
- текст, представлений у вигляді особливого соціального формату;
- будь-який процес говоріння, який включає у свої структури мовця і слухача разом із бажанням першого впливати на другого;
- семіотичний процес, що реалізується в різних видах дискурсивних практик;
- актуалізований текст, на відміну від тексту в аспекті його формально-граматичної структури;
- вияв мови як соціально-психічної системи у вигляді емпіричного знаку, тексту (тобто реалізація тексту в «живому мовленні»);

- текст, утворений у результаті мовленнєвої діяльності представників певної лінгвокультурної спільноти, який розглядається в сукупності його лінгвістичних параметрів та соціокультурного контексту;
- складне комунікативне явище, що включає крім тексту ще й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, настанови, цілі адресанта), необхідні для розуміння тексту;
- мовленнєвий потік тобто мова в її постійному русі, що вбирає в себе всю різноманітність історичної епохи, індивідуальних і соціальних особливостей як комунікатора, так і комунікативної ситуації, в якій проходить спілкування;
- текст у різних його аспектах;
- результат процесу взаємодії у соціокультурному контексті;
- «текст плюс ситуація», а текст, відповідно, «дискурс мінус ситуація»;
- текст, сконструйований мовцем для слухача;
- особливе використання мови для вираження особливої ментальності;
- когнітивний процес, пов'язаний з реальним творенням мовлення, мовленнєвого твору, а текст є кінцевим результатом процесу мовленнєвої діяльності, що виливається в певну завершену (і зафіксовану) форму;
- єдність, що реалізується як у мовленні, тобто у звуковій субстанції, так і в тексті, тобто в писемній формі;
- процес побудови й розуміння природнього тексту, функціонування мови в реальному часі;
- складне комунікативне явище, яке не тільки вміщує акт творення певного тексту, а й відображає залежність створюваного мовленнєвого твору від значної кількості екстралінгвістичних обставин – знань про світ, думок, настанов і конкретних цілей мовця як творця тексту;
- система комунікації, яка має реальний і потенційний (віртуальний) виміри;
- емпіричний об'єкт, з яким має справу лінгвіст, коли він виявляє сліди суб'єкта акту висловлювання, формальні елементи, що вказують на привласнення мови мовцем;
- цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій;

– послідовність мовленнєвих актів, тобто текст, включений у комунікативно-прагматичний контекст, на відміну від тексту як послідовності речень, відстороненої від комунікативно-прагматичного контексту.

Узагальнюючи, можна припустити, що дискурс – це мовленнєва діяльність осіб у суспільному просторі, що має ознаку процесуальності. Дискурс має пряме відношення та зв'язок з реальною життєдіяльністю в реальному часі. Дискурсом також є мовленнєві тексти. У вимірюванні дискурсу вводяться уявлення про типові моделі мовленнєвої поведінки і набір мовленнєвих дій та жанрів, характерних для визначеного типу комунікації.

Кожна особа, як частина інформаційного суспільства, піддається впливу ІТ-прогресу, який в умовах глобалізації світової спільноти, безсумнівно, призводить до породження і розвитку зовсім нових способів спілкування. Нові способи спілкування, у свою чергу, набувають нових форм реалізації – віртуальних або електронних/цифрових в сучасному інформаційному суспільстві. Інформаційні технології є факторами впливу як на чат-комунікації, так і на живі комунікації, однак мова і мовлення в Інтернеті підлягає подібному впливу, так само як в реальному середовищі.

Сучасна інформаційна мережа Інтернет та засоби спілкування, які вона включає, найбільш яскраво відображають глобальність його географічного статусу – що визначає своєрідність мовленнєвого поля мережі, де використовуються цифрові засоби обміну інформацією. Інтернет об'єднує осіб з осмисленою та потрібною інформацією та встановлює певні взаємовідносини [5; 8; 10].

Слід погодитись з американськими дослідниками в тому, що «світ швидко рухається до всеохоплюючого підключення до глобальної мережі Інтернет, що надалі стає простором, в якому окремі особи асоціюються, збирають та обмінюються інформацією. Дослідження, здійснене 2558 експертами, щодо використання та впливу технологій на майбутнє до 2025 р., показує вражаючі закономірності в їх прогнозах. Респонденти у своїх відповідях описують навколишнє інформаційне середовище, де доступ до Інтернету буде легким, і більшість людей буде діяти в його умовах досить елементарно. Вони

прогнозують, що мобільні засоби та вбудовані електронні ресурси будуть пов'язані у Інтернеті, дозволяючи всім потрапляти до зберігання та обміну інформацією на основі хмарних технологій із штучним інтелектом» [1].

Неперервно формуючи сьогоденні глобальні можливості спілкування між людьми, Інтернет створює нові моделі їх мовленнєвої поведінки. За своєю сутністю, загальнодоступна комунікація стає своєрідним феноменом мовленнєвої культури, що диктує зміну специфіки розуміння явища «дискурсу».

Загальнодоступний дискурс, як мовленнєва діяльність осіб в Інтернет-просторі, «зумовлює свою реалізацію в процесі мовленнєвої взаємодії, як мінімум, двох комунікантів, тобто мова йде про комплексний дискурс, що будується на законах діалогічності. В даному випадку необхідно розглядати діалогічні дискурси крізь призму інтерактивного аспекту, де репліки комунікантів особливим чином змінюють один одного. Дискурс є «інтерактивною діяльністю комунікантів, обміном інформацією, впливом один на одного і використанням мовленнєвих стратегій, а також їх вербальним і невербальним втіленням в практиці спілкування» [6].

В Інтернет-просторі як сучасному інформаційному просторі, дискурс відбувається у вигляді діалогу, який ведуть знайомі чи не знайомі між собою особи. Якщо особи є знайомими, це може спричинити скорочений код спілкування. Крім того, такий дискурс може відрізнятися певним порушенням будови висловлювань, ситуативною залежністю та емоційністю, а також містити деякі відхилення від літературних норм мовлення та застосуванням певної, вузькоспрямованої лексики, яка властива відповідному соціальному колу.

Отже, під час взаємодії осіб-комунікаторів в Інтернет використовуються різноманітні прийоми та засоби обміну інформацією, які сприяють щонайбільшому наближенню віртуального діалогу до форм реальної мовленнєвої взаємодії.

Спілкування з незнайомими особами, незважаючи на реалізм спілкування в Інтернет-середовищі, ускладняється незнанням особливостей та характеристик співрозмовника. Однак, спілкування може перейти в відкритий, більш вільний формат, вже після мінімальних реальних контактів з іншою особою.

Слід зазначити, що в інформаційному просторі неперервно формуються нові соціальні громади та спільноти та, відповідно, створюються інноваційні моделі комунікацій. Відслідковування дискурсу між ними через Інтернет, вказує, що у висловлюваннях відбувається ущільнення інформації, яке здійснюється, найчастіше, через скорочення кількості мовленнєвих одиниць – слів, звуків/букв тощо. Зазначене, у свою чергу викликає зменшення витраченого часу на їх мовленнєве втілення [8; 10].

Описане називається «кількісною економією мовленнєвої експресії» [1; 5; 6]. Так само можна стверджувати, якщо зменшуються зусилля, цілеспрямовані на відбір мовленнєвих засобів для передавання потрібної інформації, а також на перевірку інформації реалізованої в письмовій мові, реалізацію якісної мовленнєвої економії.

Нині економія мовленнєвої експресії – виразності, стає обов'язковою якістю спілкування в побуті. Тобто в звичайному житті все більше здійснюється через спілкування в усній формі між друзями чи колегами, також в сімейному побуті. Звісно, діалогічне усне спілкування, найчастіше, є непродуманим, можливо і спонтанним. Це може передбачати досить часту зміну в репліках, яка в мовленнєвій площині проглядається, можливо, в не зовсім виразній звуковій артикуляції та певній непродуманості у виборі лексики.

В сучасному інформаційному просторі є найбільш поширеною письмова реалізація діалогічного комп'ютерно-опосередкованого дискурсу – спілкування в чатах через використання технічних засобів (комп'ютера, телефону, планшета тощо), яке за властивістю синхронності вважається найбільш наближеним до, обмеженого у часі, вербального діалогічного спілкування. Однак, у останні часи мультимедійні можливості сучасної техніки та програмних засобів мережі відкривають широкі можливості здійснювати якісні вербальні спілкування для осіб, що знаходяться на відстані один від одного.

У вербальній комунікації невимушеність спілкування проявляється в недбайливості вимови. В письмовій фіксації дискурсу через комп'ютерне опосередкування на фонетичному рівні спостерігається редукція звуків, злиття символів/ слів та інших відомих зразків скорочень.

Розглядаючи вербальне спілкування в сучасному інформаційному просторі, спостерігаємо, що випадання звуків сприяє прискоренню швидкості дискурсу. Адже можливість натискувати меншу кількість кнопок на клавіатурі впливає на економію часу і одночасно є імітацією неперервного, невимушеного усного дискурсу.

Так само підвищенню швидкості набору тексту допомагає ігнорування правила написання деяких слів з великої букви, пропуск знаків пунктуації, заміна слів, породженою комп'ютерно-опосередкованому спілкуванні аббревіатурою.

Знання співрозмовниками таких, не прописаних ніде, правил ведення Інтернет-дискурсу та усвідомлених помилок може бути одним із шляхів здійснення успішної комунікації. Також слід зауважити, що в межах такого виду дискурсу втрачається переконання, яке полягає в тому, що граматики особистості свідчить про її статус, рівень освіченості тощо. Однак, дискурс в Інтернеті дещо нівелює його, адже висока швидкість набору тексту в чаті, не прописані правила спілкування з помилками (часто і граматичними), заміна букв символами, цифрами, не свідчать про рівень освіченості. Діалог ведеться досить миттєво, особливо якщо повідомлення від різних співрозмовників набираються на клавіатурі одночасно та синхронно з'являються в чаті – що викликає велику кількість помилок, неприпустимих в традиційному дискурсі, а інколи правила граматики навіть можуть бути дещо спотвореними. Часто, з метою надання відтінку розмові, співрозмовники використовують клавіатурну та Інтернет-символіку – смайли, графіки, зображення, числа та цифри. Так само часто використовуються знаки, наприклад, знаком «+» – позначають стверджувальну відповідь, знаком «-» – позначають «ні».

Спостерігається дотримання нормативів орфографії та синтаксису в дискурсах, що здійснюються через асинхронне спілкування. Можна стверджувати про практично їх повне збереження при спілкуванні електронною поштою, особливо коли це торкається ділового спілкування. Однак, найбільш їх найбільш тотальне нівелювання здійснюється в соціальних мережах через синхронне спілкування – адже процес тут здійснюється досить швидко, та, здебільшого, він здійснюється в побутовій площині.

Отже, можна вести мову про унікальність дискурсу, який здійснюється у віртуальному просторі, адже співрозмовники не навмисно відшукують та породжують особливі способи та методи вияву емоцій, інтонації та настрою. Зазначене вище вказує, що стиль спілкування залежить від того, в якій площині здійснюється дискурс – діловій, побутовій, дружній тощо.

Можна зробити припущення, причинами порушення правил орфографії та синтаксису в Інтернет-дискурсі: підкреслено неправильне написання; висока швидкість набору тексту та відсутність відповідних знань.

**Висновок.** Огляд стилю спілкування в сучасному інформаційному просторі, зокрема Інтернет-дискурсу, показує, що він демонструє інтеграцію всіх мовленнєвих стилів, спричинену ІТ-рівнем розвитку суспільства. Інтернет-дискурс, як явище, фігурує в рамках комунікації у віртуальному середовищі. Враховуючи, що він досить тісно пов'язаний з розвитком інформаційних технологій, що означає унікальний вплив технологічних факторів і обов'язковий динамічний розвиток. Однак, недотримання норм правопису та мовленнєвих закономірностей через відсутність знань або небажання їх дотримуватися, є надто повторюваним фактом у віртуальному середовищі. Зазначене вказує на необхідність постійного неперервного аналітичного огляду та вивчення з метою виявлення певних «правил» та розроблення відповідних рекомендацій.

## Література

1. Brown G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1996. – 288 p.
2. Dijk van T. A. Introduction : The role of Discourse Analysis in Society / T. A. van Dijk // Handbook of Discourse Analysis. – 1985. – Vol. 4. – P. 1–8.
3. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. van Dijk // The sociolinguistic Reader. – 1998. – Vol. 2: Gender and Discourse. – P. 367–393.
4. Fairclough N. Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis / N. Fairclough // Discourse and Society. – 1992. – № 3. – P. 192–217.
5. Future of the Internet. <http://www.pewinternet.org/topics/future-of-the-internet/>
6. Harris Z. Discourse Analysis / Z. Harris // Language. – 1952. – Vol. 28. – № 17. – P. 1–30.
7. Ананко Т. Р. Англомовний корпоративний дискурс : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ананко Тетяна Рудольфівна. – Харків, 2007. – 20 с.
8. Биков В. Ю. Навчальне середовище сучасних педагогічних систем [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://virtkafedra.ucoz.ua/el\\_gurnal/pages/vyp1/Bykov.pdf](http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp1/Bykov.pdf)
9. Дискурс іноземномовної комунікації : [колективна монографія / під заг. ред. Кусько К. Я.]. – Львів, 2001. – 495 с.
10. Карташова Л. А. Інформаційно-освітнє середовище системи професійно-технічної освіти: проблеми та перспективи / Л. А. Карташова. – Науковий вісник Інституту професійно-

технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. пр. / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України; [Редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – Київ : Поліграфсервіс, 2015. – Вип. 9. – С. 72-78.

11. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. – К. : ВЦ «Київський університет», 1999. – С. 75–126.

12. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : [монографія] / Катерина Серажим. – К., 2002. – 392 с. 63.

## **THE PHENOMENON OF DISCOURSE IN MODERN INFORMATIONAL SOCIETY**

**T. Halenko**

*The article is devoted to the peculiarities of speech phenomenon - discourse in conditions of intense development of IT branch, which is described by the scientists as a complex process of sending and processing the information between interlocutors through various channels of communication, as well as through certain technical means, regardless of the interlocutors location. An overview of communication style in modern IT sphere, particularly in the Internet discourse, shows that it demonstrates the integration of all speech styles caused by the level of IT development in society. Internet discourse, as a phenomenon, appears to be in terms of communication in a virtual environment.*